

ŠIUOLAIKINĖS VISUOMENĖS ATSTOVO – KARININKO PROFESINĖS TAPATYBĖS AMBIVALENCIJOS BRUOŽŲ YPATUMAI

Doc. dr. Dileta Jatautaitė, Paulius Balsys

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija. Straipsnyje analizuojami šiuolaikinės visuomenės atstovo – karininko profesinės tapatybės ambivalentiškumas, jo pasireiškimo bruožai ir jų ypatumai. Ambivalentiškos vertybės lemia vertybinį konfliktą karininko profesiniame identitete. Institucinės vertybės kyla iš kariuomenės, kaip specifinės užduotis vykdančios organizacijos, todėl straipsnio autoriai, remdamiesi teorija ir empirika, išskiria pagrindinius Lietuvos kariuomenės karininko ambivalentiškumo bruožus per šiuolaikinės visuomenės vertybinių polių įtaką karininko profesinei tapatybei. Straipsnyje taip pat atlikta Lietuvos ir užsienio autorių vykdytų tyrimų ir teorijų analizė. Tyrimo koncepcijoje tai grafiškai išdėstyta pagal tyrimo problemą, tikslą ir uždavinius. Tyrimo tikslas – atskleisti karininko tapatybės vertybinio ambivalentiškumo bruožų ypatumus per šiuolaikinę karininko profesinę tapatybę, kuri pasireiškia dvejopumu, o problema yra analizuojama, kaip karininko tapatybę veikia du vertybiškai skirtingi poliai – institucija ir visuomenė. Karininko profesinis identitetas turinio prasme susideda iš vertybiškai skirtingų orientyrų, kai savo profesinėje tapatybėje jis yra priverstas derinti kultūriškai skirtingus visuomenės ir kariuomenės vertybinius orientyrus.

Reikšminiai žodžiai: ambivalencija, savirealizacija, biurokratija, tapatybė.

Įvadas

Ambivalentiškumo terminą XX amžiaus pradžioje pradėjo vartoti psichiatras E. Bleuler'is (2011). Vėliau R. Merton'as (1968) pateikė sociologinio ambivalentiškumo interpretaciją, kai ambivalentiškumas buvo ir yra suprantamas kaip rezultatas skirtingų socialinių vaidmenų, socialinės padėties, kuri prieštarauja individo kultūrinėms vertybėms ir neatitinka jo poreikių ir vertybių. Tada žmogaus elgesys darosi konfliktiškas dėl kultūros ir civilizacijos diktuojamų elgesio ir gyvensenos normų ir jo negalėjimo laikytis šių normų. Po Antrojo pasaulinio karo Vakarų Europoje suintensyvėjus naujiems visuomenių kultūriniams-vertybiniais pokyčiams, ambivalentiškumas jau buvo asocijuojamas su liberalizacija, individualizmu ir hedonizmu. Toliau šie reiškiniai lemia vertybių kaitą visuomenėse ir darosi vis aktualesni – tradicijų reikšmė mažėja, individo įsipareigojimas grupinėms vertybėms nyksta, o jas keičia individo savirealizacija. Po karo ilgainiui įsivyravus

taikos laikotarpiui modernių valstybių kariuomenių svarba sumenksta. Kariuomenėse vyksta organizaciniai pokyčiai ir jos įgyja civilinių organizacijų požymių. Postindustrinės visuomenės fone karininko tapatybė savo bruožais supanašėja su vadybininko ar įprastinio biurokratinio tarnautojo tapatybe.

Pavyzdžiui, Lietuvos prieškarinio laikais karininko profesija buvo siejama su heroizmu, idealu, garbe ir prestižu. Karininkų korpusas visada buvo priskiriamas kariuomenės elitui ir lyderiams, kurie vadovavosi aukštais kariuomenės etikos standartais. Šios vertybės ir dabar atsispindi ir tebėra aktualios Lietuvos kariuomenės norminiuose dokumentuose. Karininkas, būdamas kariuomenės atstovas, kartu yra ir šiuolaikinės visuomenės narys. Savo profesinėje tapatybėje jis yra priverstas derinti kultūriškai skirtingus visuomenės ir kariuomenės vertybinius orientyrus. Todėl šiuolaikinės ambivalentiškos vertybės lemia karininko profesinio identiteto vertybinių konfliktą.

Problema – kaip kultūriškai skirtingų kariuomenės ir šiuolaikinės visuomenės vertybinių orientyrų ambivalencija veikia karininko profesinį identitetą?

Tikslas – atskleisti šiuolaikinės visuomenės karininko profesinės tapatybės ambivalencijos bruožus, pasireiškiančius vykstant kultūriškai skirtingų kariuomenės ir šiuolaikinės visuomenės normų sąveikai.

Tyrimo objektas – šiuolaikinės visuomenės atstovo – karininko profesinės tapatybės ambivalencijos bruožų raiška.

Uždaviniai:

1. Remiantis teorija ir empirika, įvardyti Lietuvos kariuomenės karininko tapatybės bruožus.

2. Atliekant tyrimą, atskleisti karininko tapatybės vertybinio ambivalentiškumo bruožų ypatumus.

3. Atlikti Lietuvos ir užsienio autorių vykdytų tyrimų ir teorijų analizę.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir atvirų šaltinių analizė, lyginamoji analizė, dokumentų analizė, analitinis, modeliavimo, apibendrinimo, sisteminis, dedukcinio pažinimo metodai, kokybinių ir kiekybinių duomenų analizė, pusiau struktūruotas interviu, fenomenologinė tyrimo strategija, atvejo tyrimo metodas ir aiškinamasis tyrimo problemos metodas.

1. Esminiai ambivalencijos bruožų ypatumai, susiformavę karininko profesinėje tapatybėje

Po Antrojo pasaulinio karo Europoje įsivyravo taika, ginkluoti konfliktai praktiškai išnyko. Situacijai apimus, kariuomenės vaidmuo pamažu ėmė keisti savo pobūdį. Kariuomenei priskirti naujo tipo uždaviniai, tokie kaip taikos palaikymo (angl. *peacekeeping*) ir humanitarinės pagalbos (angl. *humanitarian assistance*) (Haltiner, 2006). Taikos sąlygomis kariuomenė tapo itin įsprausta į biurokratinius rėmus ir savo administravimu supanašėjo su civilinėmis ir kitomis valdiškomis

įstaigomis (Manigart, 2006). Europos kariuomenių mastai mažėjo – nuo masinių kariuomenių pereita prie mažų, kompaktiškų, mobilių karinių organizacijų, kurios gali būti greitai ir paprastesnėmis procedūromis inkorporuotos į daugiatautines ir tarptautines pajėgas.

Organizaciniai kariuomenių pokyčiai neretai yra suponuoti kultūrinių pokyčių, kurie veikia Vakarų Europos visuomenes. Prasideda vertybinė visuomenių kaita, kuri tampa aktuali postmaterialistinėse visuomenėse. Vakarų Europoje prasidėjo kultūriniai ir vertybiniai pokyčiai, susiję su perėjimu iš industrinės visuomenės į postindustrinę. Normatyvinės sistemos vertybinė kaita visuomenėse darosi vis aktualesnė – tradicijų reikšmė mažėja, individo įsipareigojimas grupinėms vertybėms nyksta, jį keičia individo savirealizacija. Postindustrinėje visuomenėje individualizmas ir hedonizmas tampa pagrindinėmis vertybėmis (Mannigart, 2006). Kolektyvines bendrojo gėrio vertybines nuostatas keičia individualistinė samprata ir asmeninis gėris. Įsivyrąja bendrieji valstybingumo bruožai, būdingi postindustrinėms globalioms visuomenėms: mažėja patriotiškumo, nacionalumo samprata nebeturi tokios reikšmės, kokią turėjo industrinėje valstybėje. Karo sociologijos tyrimai rodo, kad racionalizacijos procesas, kuris sietinas su Vakarų visuomenėmis, neigiamai paveikė kariuomenes (Segal, 1983). Racionalizacijos bruožai, tokie kaip sekuliarizacija, biurokratizacija, lėmė, kad prasidėjo tradicinių kariuomenės vertybių erozija. Autoriai teigia, kad kariuomenės vertybiniai lūkesčiai karininkams yra vis sunkiau pakeliami ir įgyvendinami tarnyboje (Galigan, 1979).

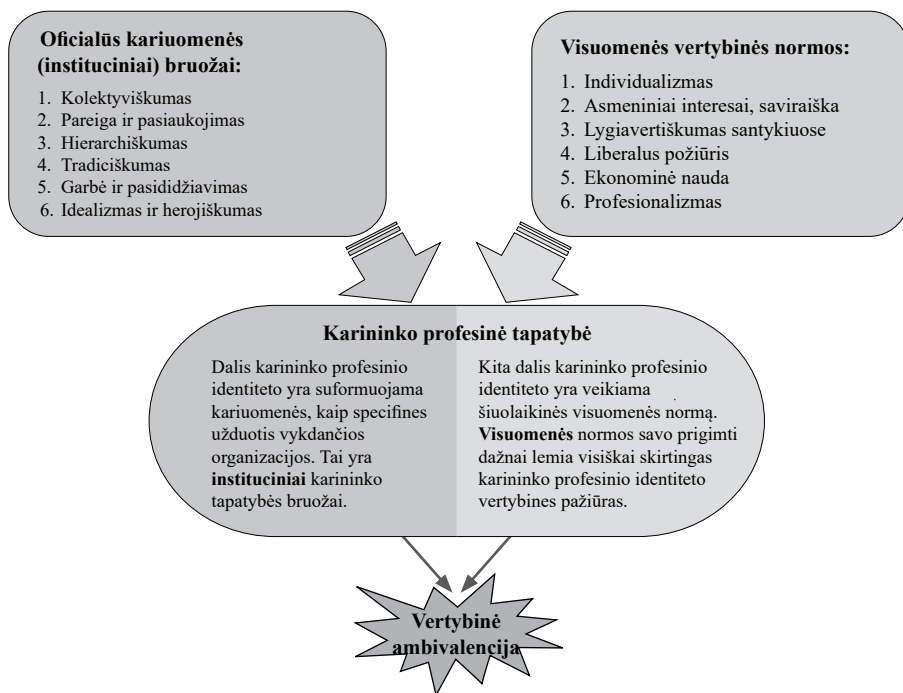
Vertybiniai ir kultūriniai pokyčiai daro įtaką ir Europos kariuomenėms. Anksčiau (laikotarpiu iki postindustrinės visuomenės) karininko profesija buvo siejama su herojiniu lyderiu, garbe, idealu. Karininkų korpusas buvo laikomas kariuomenės elitu, išsiskiriančiu savo lyderyste, aukštais kariuomenės etikos standartais. Tačiau postindustrinės visuomenės fone jis virsta vadybininku (Nuciari, 2006) ir įgauna eilinio biurokratinio darbuotojo pavidalą. Visuomenėje karininko statusas sumenko, palyginti su tuo, koks buvo visą laiką. Nuo seno iki dabar karininkai rengiami specialiose karinėse mokymo įstaigose (pvz., akademijose). Tai etapas, kuriame pradedama formuoti jų vertybinė kariuomenės institucinė tapatybės struktūra. Vėliau karininkų profesinė tapatybė galutinai susiformuoja tarnaujant kariniuose daliniuose. Tačiau kartu kiekvienas karininkas yra ir šiuolaikinės visuomenės narys. Visuomenės, kurioje yra sąveikaujama vertybinėmis ir kultūrinėmis normomis, dažnai visiškai priešingomis kariuomenės vertybėms. Viso to padarinys – susidaro sąlygos karininko profesinėje tapatybėje vertybinei ambivalencijai pasireikšti. Šiuolaikinėje visuomenėje karininkas patiria iššūkį, nes turi dvilypiškai prisitaikyti prie vertybiškai skirtingų kultūrinių kariuomenės ir šiuolaikinės visuomenės normų.

2. Karininko profesinės tapatybės vertybinio ambivalentiškumo tyrimo metodologija, eiga ir rezultatai

2018 m. Lietuvos kariuomenės Daktaro Jono Basanavičiaus karo medicinos tarnybos psichologų atliktas tyrimas rodo, kad pagrindinė profesinės karo tarnybos karių sutarčių nutraukimo priežastis – karių nepasitenkinimas namų aplinkos, šeimos ir tarnybos suderinamumu, atlyginimu ir karjeros galimybėmis. Statistika rodo, kad kiekvienais metais karinę sistemą anksčiau laiko palieka panašus nepasitenkinimą jaučiančių karininkų skaičius: 2015 m. 57 karininkai nutraukė sutartis pirma laiko (Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademiją baigė 51 kariūnas), 2016 m. – 46 (Karo akademiją baigė 42 kariūnai), 2017 m. – 64 (Karo akademiją baigė 53 kariūnai). Praktiškai kiekvienais metais panašus jaučiančių nepasitenkinimą tarnyba karininkų skaičius renkasi palikti krašto apsaugos sistemą.

Norint išsiaiškinti problemos priežastis, buvo organizuotas tyrimas, kurio tikslas – atskleisti karininko profesinės tapatybės vertybinį ambivalentiškumą ir jo bruožus. Ambivalencija, kaip teigia autoriai (Yair, 2007), pasireiškia kaip žmogaus patiriamo socialinio spaudimo, kuris kyla iš vertybių, normų konfliktiškumo, rezultatas. Empirinėje dalyje siekiama išryškinti karininko profesinės tapatybės bruožus, kurie bylotų apie dviejų skirtingų vertybinių orientyrų įtampą karininko profesinėje tapatybėje. Institucinės ir visuomenės vertybės tam tikrais klausimais yra priešingos, todėl tyrime bus išryškinti profesinės tapatybės aspektai, kurie leidžia kalbėti apie karininko profesinę tapatybę ir skirtingų vertybių nesuderinamumą. Tai yra dviejų skirtingų vertybinių polių konfliktas karininko profesinėje tapatybėje. Šio vertybinio konflikto išryškinimas turi atskleisti ne tik ambivalenciją, bet ir karininko problemas ir sunkumus, derinant šias vertybes savo kasdienybėje.

Šio tyrimo koncepcija yra perteikiama grafiškai (1 pav.). Koncepcijos bruožai atsispindi vienodai teorinėje ir empirinėje tyrimo dalyse. Teorinėje dalyje analizuojamos skirtingos vertybės (visuomenės ir institucijos) ir jų tapsmas. Empirinėje dalyje įrodoma, kad karininkai disponuoja šiomis skirtingomis vertybėmis. Empirinėje dalyje įvyksta tyrimo kulminacija. Joje pasiekiamas tyrimo tikslas ir nustatoma, kaip šių vertybių konfliktiškumas sukelia ambivalenciją.

1 pav. Tyrimo koncepcija

Karininko profesinis identitetas turinio prasme apima vertybiškai skirtingus orientyrus. Institucinės vertybės, apie kurias kalba Charles'as Moskos'as (Moskos, paimta iš Caforio 2006), kyla iš kariuomenės, kaip specifines užduotis vykdančios organizacijos. Šios vertybės nusakomos kolektyviškumu, pareiga ir pasiaukojimu, hierarchiškumu, tradiciškumu, garbe ir pasididžiavimu, idealizmu ir herojiškumu. Šis kariuomenės vertybiškumas formuoja karininko profesinę tapatybę, kuri yra institucinė. Oficialios vertybės yra įprasmintos kariuomenės statutuose ir norminiuose dokumentuose (Karo tarnybos statutas, 2008).

Kitą karininko profesinės tapatybės dalį sudaro visuomenės vertybės (individualizmas, saviraiška, santykių lygiavertiškumas, ekonominė nauda, profesionalizmas). Šios vertybės kyla iš šiuolaikinės visuomenės (Roales, Segura 2010) ir nuo institucinių ne tik skiriasi savo turiniu, bet ir yra visiškai joms priešingos. Kaip teigia Moskos'as, šių vertybių skirtingumas kelia įtampą karininko profesinei tapatybėje (Moskos, paimta iš Caforio 2006). Tai leidžia išryškinti problemą: kaip šios savo reikšme priešingos vertybės gali derėti karininko profesinėje tapatybėje? Tiriant karininkų profesinę tapatybę buvo taikytas kokybinis tyrimo metodas, naudojant pusiau struktūruotą interviu. Pusiau struktūruotas interviu turinio atžvilgiu leido išgauti iš visų respondentų gana panašią empirinę informaciją. Kita vertus, bet kurio interviu metu respondentų atsakymai buvo laisvai pakreipiami tyrimo tematiką atitinkančia kryptimi arba siekiant tam tikrais klausimais įsigilinti, sužinoti daugiau reikalingų detalių. Tyrimui pasirinkta fenomenologinė strategija: interviu

metu siekta išsiaiškinti profesinę, socialinę karininkų tarnybos patirtį. Respondentai dažnai buvo skatinami analizuoti, gilintis į įvairias situacijas, kuriose atsispindėtų jų požiūris į tarnybą.

Tyrimui pasirinktas metodas – atvejo studija, siekiant išsiaiškinti fenomenalią organizacijos (kariuomenės) kultūrinę terpę ir jos įtaką individų profesinei tapatybei. Konkretūs tyrimo atvejai iliustruoja vertybių ambivalentiškumo problematiką. Atvejo studijos naudotos kaip aiškinamasis tyrimo problemos metodas, siekiant nuodugniai išnagrinėti ir suprasti tapatybės problematiką, suvokti svarbius veiksnius. Empirinėje dalyje duomenys interpretuojami, siejant teorines autorių įžvalgas su interviu metu gautais duomenimis. Šis metodas leidžia fenomenalią tyrimo problemą tirti teoriškai, analizuojant ir interpretuojant aktualius problemos aspektus.

Empiriniai duomenys buvo analizuojami pasitelkus turinio analizės metodą, interviu tekstai suskirstyti pagal pagrindines kategorijas, subkategorijas ir kodus. Empirika turinio atžvilgiu buvo suskaidyta į 3 pagrindines kategorijas: institucinių vertybių, visuomenės vertybių ir ambivalentiškų vertybių. Kategorizavimo schema nebuvo planuota iš anksto. Empiriniai duomenys suskirstyti pagal kategorijas atsižvelgiant į interviu turinį. Planuojamas empirinių duomenų turinys buvo pakoreguotas konstruojant tyrimo interviu gaires. Interviu duomenys buvo rinkti 2018-11–2019-02. Interviu įprastai trukdavo nuo 40 iki 60 min. Tyrimo metu buvo paimta interviu iš 10 karininkų, baigusių Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademiją. Tyrimo medžiaga buvo renkama karininkų tarnybos vietoje, tarnybos metu jiems dėvint uniformas (uniformos dėvėjimas karininkams yra svarbus aspektas). Interviu buvo įrašyti į diktofoną. Visi karininkai yra išstarnavę mažiausiai 10 metų ir turi kapitono arba majoro karinį laipsnį (8 kapitonai ir 2 majorai). Iš 10 karininkų 9 buvo vedę ir turėjo šeimas. Tyrimo metu paaiškėjo, kad tai yra svarbus veiksnys, susijęs su viena iš ambivalencijų. Dėl tyrimo etikos sumetimų karininkams buvo suteikti išgalvoti vardai, o tarnybos vietos nesukonkretintos.

Pasirinktas 10 metų tarnybos laikotarpio kriterijus tam, kad būtų galima iš-tirti visiškai susiformavusį karininko identitetą. Lietuvos karininkų karjeros kelias yra ganėtinai standartinis. Įprastai karininkai, baigę Karo akademiją, pirmus penkerius metus tarnauja koviniuose daliniuose, vadovauja kariniams vienetams, vykdo įvairias užduotis. Todėl tai yra specifinė tarnybos patirtis. Po to karininkas dažniausiai skiriamas tarnauti į štabus, mokymo centrus ir kitas, labiau administracines, tarnybos vietas. Todėl tai leidžia kalbėti apie kitokią patirtį. Visi tyrime dalyvavę karininkai tarnauja įvairiose administracinėse pozicijose ir daugiausiai vykdo biurokratinio pobūdžio užduotis, tačiau turi ir vadovavimo koviniams padaliniais patirties, todėl jų patirtis yra visapusė. 10 metų tarnybos laikotarpio kriterijus leidžia aprėpti teoriniame modelyje autorių apibūdintas karininkų tarnybos patirtis ir jų nulemtas profesinio identiteto vertybes.

Interviu metu galima išskirti karininkų tarnybos slaptumą, kaip specifinį veiksnių, galimai darantį įtaką empiriniams tyrimo duomenims. Specifika yra ta, kad dažniausiai karininkai disponuoja jautria, riboto naudojimo tarnybine informacija,

todėl visada turi galvoti, kokią medžiagą pateikia viešai. Tyrimo metu buvo atvejis, kai respondentas jautriai reagavo į diktofoną. Įprastai ši dilema būdavo išsprendžiama prieš interviu nuodugniai informuojant apie tyrimo etikos ir jų pačių saugumo išlaikymo garantijas. Taip pat pasitikėjimas buvo įgyjamas dėl to, kad karininkai dažniausiai sutikdavo duoti interviu tarpininkaujant ir prieš tai derinant per bendrus tyrėjo ir respondento pažįstamus. Daugeliu atvejų interviu pradžia būdavo gana formalė, respondentams siekiant pažinti interviu kontekstą ir sužinoti, kokios informacijos iš jų tikimasi. Nepaisant šios specifikos, interviu buvo sėkmingi, iš kiekvieno išgavus pakankamai tyrimo tematiką atitinkančios informacijos. Visi interviu surengti tyrėjui atvykus į karininkų tarnybos vietą jiems patogiu laiku.

Interviu metu pastebėta, kad ne visais aspektais institucinės ir visuomenės vertybės karininko profesinėje tapatybėje yra suderinamos. Skirtingos vertybės profesinėje tapatybėje kuria įtampą ir leidžia kalbėti apie ambivalenciją (Yair, 2007). Nustatyta, kad ambivalencija profesinėje tapatybėje reiškiasi kaip idealų nuosmukis (natūraliai nesiekiamą vertybių, nustatytų Lietuvos kariuomenės vado gairėse, norminiuose dokumentuose), individualus nepasitenkinimas (kai lieka nepatenkinamas karininkų saviraiškos ar savirealizacijos poreikis), taip pat nepasitenkinimas šeimos klausimu (netenkina tai, kad nukenčia laikas, liekantis po tarnybos šeimai), hierarchiškumo erozija (menksta hierarchiniai santykiai su pavaldiniais). Francis'as Galligan'as taikliai įvardija ambivalencijos problemą. Šiuolaikiniai karininkai turi visiškai skirtingas vertybes – kultūrinės, filosofinės – ir ideologinį matymą (Galligan 1979). Jiems hierarchinė sistema, tradicinės kariuomenės (institucinės) vertybės kelia nemažai iššūkių.

Šiuolaikinės visuomenės vertybės, kaip ir naujoji moralė, pasižymi liberalumu, individualumu ir demokratiškumu (Marcuse 1972). Tai lemia, kad karo tarnyba pateikiama ne kaip pareiga šaliai, bet kaip patirtis (angl. *experience*), pavyzdžiui, raginimas jaunuoliams stoti į Lietuvos karo akademiją. Karininkų interviu rodo, kad postmaterialios vertybės lemia karininkų savirealizacijos svarbą. Individo saviraiška institucinėje organizacijoje nebūtinai yra įgyvendinama. Norminiuose kariuomenės dokumentuose įprasminta pareiga atlikti skirtas užduotis atsižvelgiant į tarnybos, bet ne į individo poreikius (Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas, 1998 m.). Todėl interviu atskleidžia konfliktą, kuris lemia vertybinę ambivalenciją, susijusią su savirealizacijos raiška. Apžvelgus du skirtingus vertybių kilmės šaltinius (institucijos ir visuomenės), ambivalencijos priežastys ir problema yra lengviau nustatomos. Pasak profesoriaus Gad'o Yair'o (2007), sociologijoje ambivalentiškumas pastebimas kaip rezultatas, identifikuojant socialinę įtampą, spaudimą, sukeltą prieštaringų vertybių, socialinių normų. Moskos'as teigia, kad toks perėjimas nuo institucinių prie darbo vertybių gali lemti vertybinę individų įtampą (Moskos, paimta iš Caforio 2006). Organizacijos individai gali patirti spaudimą dėl tapatybės vaidmenų nenuoseklumo, sukulto prieštaravimo tarp institucijos ir visuomenės skirtingo vertybių turinio (kolektyviškumas *versus* individualizmas, hierarchiškumas *versus* horizontalumas ir kt., savirealizacija *versus*

įsakymas ir pareiga).

Pakitusi kariuomenės organizacinė santvarka (biurokратиškumas) dažnai užgožia institucines vertybes ir joms prieštarauja. Šie pokyčiai atsispindi karininko profesinėje tapatybėje kaip idealų nuosmukio požymis. Idealų nuosmukis pasireiškia tuo, kad karininkai neišskiria karo tarnybos, karininko profesijos moralumo vertybiniu požiūriu iš kitų civilinių darbų. Karininkų atsiliepimai leidžia spręsti, kad pagrindinės to priežastys yra ne vien pakitusi visuomenės moralė, bet ir pakitusi pati organizacija. Taikos metu įsigalėję civiliniai darbo standartai, tempas, biurokратиškumas sukuria aplinką, kuri neleidžia galvoti apie aukštesnius idealus – garbę, pasiaukojimą, pareigą. David'as Segal'as ši procesą, apėmusį visų pirma visuomenę ir po to kariuomenę, vadina racionalizacija (Segal, 1983). Racionalizacijos procesas lėmė tai, kad kariuomenė perėmė civilinius organizavimo principus ir tapo biurokратиška. Racionalizacija neigiamai paveikė ir tradicinius kario tapatybės bruožus – tradicinis kario noras kautis sumenko, idealistinės vertybės nebeturi vietos raiškai. Kariuomenės racionalizacija glaudžiai susijusi su idealų nuosmukiu. Tai procesas, kuris daro neigiamą įtaką tradicinėms, institucinėms karininko tapatybės vertybėms. Morris'as Janowitz'ius tvirtina, kad karininkas laviruoja tarp dviejų polių – vienoje pusėje herojinis lyderis, įkūnijantis tradicines vertybes, kitoje pusėje – biurokratinis darbuotojas, įspraustas į visuomenės standartus (Janowitz, 1960). Administracinis darbas yra ta karininko profesinės tapatybės dalis, kuri lemia, kad tolstama nuo herojiškumo, kuriam biurokratizuotoje rutinoje paprasčiausiai nėra vietos. Empiriniai duomenys rodo, kad karininkai nebesureikšmina idealistinių vertybių, viena vertus, dėl postmaterialių vertybių, kita vertus, dėl pakitusio tarnybos organizavimo – biurokратиzacijos.

Visuomenės racionalizacija, apie kurią kalba David'as Segal'as, susijusi su ekonominiais gyvenimo aspektais, lemia, kad individai savo vertybes, pasirinkimus konstruoja atsižvelgdami į asmeninę naudą (Segal, 1983). Racionalizacija, kuri pasireiškia kaip individualistinis bruožas, yra apėmusi ir karininko profesinį identitetą. Tyrimo duomenys rodo, kad toks individualizmo aspektas gali pasireikšti kaip šeimos sureikšminimas, prioretiškumas tarnybos atžvilgiu. Šeimos sureikšminimas, santykis su šeima leidžia kalbėti apie karininko profesinės tapatybės bruožą, rodantį, kad karininkui daugeliu atvejų tai yra svarbiau negu kolektyvinė kariuomenės vertybė – tarnyba šaliai. Mancur'as Olson'as savo tyrimais, paremtais ekonominiais skaičiavimais, parodo, kad grupė, organizacija ar kolektyvas pirmiausia turėtų būti suvokiamas kaip racionalių individų sambūris (Czech, 2016), kur individui svarbi jo asmeninė, o ne kolektyvinė nauda. Tai yra momentas, kai kolektyvinių vertybių tapatybės, reikalaujančios asmeninio išsižadėjimo, virsta individualizmu profesinėje tapatybėje. Karininkui darosi svarbiau jo asmeninis gyvenimas ir individuali karjera. Postherojinė epocha, kai kariui darosi svetimos tradicinės institucijos vertybės, nederančios su postmaterialistiniu pasauliu, individualizmu, kylančiu iš visuomenės. Postmaterialiosios visuomenės bruožai persmelkė ir kariuomenės vertybes. Empiriniai duomenys rodo, kad vyksta karininkijos vertybinė kaita – pri-

oritetu tampa ne tautos gėris, bet individualistinis, asmeninis gyvenimas ir su tuo susiję aspektai. Karininko profesinėje tapatybėje atsiranda įtampa dėl tarpusavyje nederančių vertybinių orientyrų – asmeninių ir institucijos.

Karininko profesinė tapatybė apima ambivalentiškas visuomenės ir kariuomenės vertybes. Tai – skirtingi orientyrai, kurie pasireiškia profesiniame identitete. Empirika rodo, kad šios savo prasme skirtingos vertybės negali būti vienodai svarbios ir užimti tos pačios vietos asmeninėje vertybių skalėje. Tyrimas rodo, kad šių vertybių susidūrimas išprovokuoja nusivylimą. Susidūrus institucinėms ir individualioms vertybėms, institucinės dažniausiai užleidžia vietą individualioms karininkų vertybėms. Ši empirikos vieta atskleidžia, kad institucinės vertybės, nors ir oficialios, nėra tokios reikšmingos profesinėje tapatybėje kaip individualistinės visuomenės.

Išvados

Tyrimas atskleidė šiuolaikinės visuomenės karininko profesinės tapatybės ambivalencijos bruožus, pasireiškiančius dėl kultūriškai skirtingų šiuolaikinės visuomenės ir kariuomenės normų sąveikos.

1. Gauti empiriniai duomenys įrodo, kad karininko profesinė tapatybė yra ambivalentiška. Karininko profesinį identitetą sudaro vertybiškai skirtingi kariuomenės (institucijos) ir visuomenės bruožai. Teorijos ir empirikos sintezė atskleidė naujų atėjusių tarnauti karininkų susiformavusį šiuolaikinės visuomenės vertybinį – filosofinį požiūrį, kuriam būdingi postmaterialios visuomenės atstovo bruožai (Ruales, Segura, 2010). Profesinės socializacijos teorija rodo, kaip karininkai priima organizacijos kultūrą ir perima institucines kariuomenės vertybes (Volti, 2012). Tokiu būdu suformuojama kita profesinės tapatybės ambivalencijos pusė – oficialioji institucinė.

2. Tyrimas taip pat atskleidė profesinės tapatybės ambivalentiškumo bruožus (Yair, 2007), pasireiškiančius per konfliktiškumą ir įtampą. Jie sukuria skirtingus vertybinius visuomenės ir kariuomenės orientyrus, kurie išryškėja vykstant skirtingų vertybių sąveikai per savirealizaciją, idealų nuosmukį, šeimą ir hierarchiškumo eroziją.

3. Tyrimas liudija, kad vertybių ambivalencijos priežastis ir kilmė dažniausiai yra susijusi su visuomenės vertybiškumo aspektais (nusivylimas dėl saviraiškos slopinimo, idealų nuosmukis kasdienybėje, nepasitenkinimas šeimos ir tarnybos suderinamumu). Tokia ambivalencijos kilmė rodo, kad karininko profesinei tapatybei visuomenės vertybiškumas daugeliu atvejų yra reikšmingesnis, nei institucijos siūlomos vertybės. Hierarchiškumo erozija – vienintelis ambivalencijos aspektas, kuris kyla iš institucijos vertybiškumo (Segal, 1983, Galligan, 1979).

4. Vienas pagrindinių tyrimo uždavinių buvo atskleisti skirtingų vertybinių orientyrų nulemtus karininko profesinės tapatybės bruožus. Interviu metu išryškinta viena karininko profesinės tapatybės pusių – institucinės vertybės (Moskos,

paimta iš Caforio 2006): patriotiškumas, kolektyviškumas, prestižas ir garbė būti karininku, pareiga ir pasiaukojimas.

5. Tyrimo metu atsiskleidė kita karininko profesinės tapatybės ambivalencijos pusė – visuomenės vertybės, t. y. visuomenės vertybių bendras, visus bruožus vienijantis orientyras – individualizmas (Moskos, 1983; Galligan, 1979) ir karininko profesinės tapatybės bruožai: kritiškumas ir savirealizacija, materializmas, karjerizmas, santykio su pavaldiniais horizontalumas.

6. Profesionalumas ir „civiliškumas“ atsiskleidė kaip atskiri profesinės tapatybės bruožai.

7. Tyrimas rodo, kad kariuomenės biurokatiškumas yra vienas labiausiai demotyvuojančių veiksnių.

8. Šio tyrimo rezultatai, kaip ir kitų Lietuvos mokslininkų (Aleksnevičienė ir kt., 2015) atliktų tyrimų duomenys, rodo, kad profesinio identiteto bruožai, kylantys iš visuomenės vertybinių orientacijų, karininkui yra reikšmingi ir svarbesni nei instituciniai.

Literatūra

1. Ayres, D. B., Clement, S. D., (1978), *A Leadership Model for Organizational Ethics*, Indianapolis: U.S. Army Administration Center.
2. Albrow, M., (1970), *Bureaucracy*, Macmillan, New York.
3. Benner, J., (2012), *From the Iron Cage to Eichmann: German Social Theory and the Critique of Rationalization*, University of Washington.
4. Bleuler, E., (2011), *International Encyclopedia of the Social Sciences*. 1968. [Last cited on 7 June 2011]. <http://Encyclopedia.com>.
5. Boene B., (2006), *The Military as a Tribe among Tribes - Postmodern Armed Forces and Civil-Military Relations?* Handbook of the Sociology of Military, Italian Interuniversity Centre of Historical and Military Studies.
6. Bredow, W., (2006), *The Order of Violence*, Handbook of the Sociology of Military, Italian Interuniversity Centre of Historical and Military Studies.
7. Caforio, G., (2006), *Handbook of the Sociology of the Military*. Italian Interuniversity Centre of Historical and Military Studies.
8. Czech S., (2016), *Mancur Olson's Collective Action Theory 50 Years Later. A View from the Institutional Perspective*. University of Economics in Katowice.
9. Deininger, D., (1970), *The Career Officer as Existential Hero*, US Naval Institute Proceedings.
10. Dingwall, R., (2008), *Essays on Professions*, University of Nottingham, UK.
11. Dunwell, R. P., (1977), *Erosion of an Ethic*, U.S. Naval Institute Proceedings.
12. Fearon, D. J. (1999), *What is identity (As we now use the word)?*

Department of Political Science, Stanford University.

13. Flammer, M. P., (1976), *Conflicting Loyalties and the American Military Ethic*, American Behavioral Scientist, May-June.

14. Foucault, M., (1998), *Disciplinuoti ir bausti. Kalėjimo gimimas*, Atviros Lietuvos fondas.

15. Galbraith, J. K., (1967), *The New Industrial State*, New York: New American Library.

16. Galligan, F. B., (1979), *Military Professionalism and Ethics*, Newport, Naval War College Press.

17. Goffman, E., (1961), *Encounters*, Indianapolis.

18. Huntington, S., (1957), *The Soldier and the State*, Cambridge: Belknap
Inglehart R., (2000), *Globalization and Postmodern Values*, The Washington Quarterly.

19. Aleknevičienė, J. Pocienė, A. Vileikinė, E., (2015), *Motyvacija tarnauti Lietuvos kariuomenėje*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.

20. Janowitz, M., (1960), *The Professional Soldier*, Free Press.

21. Jatautaitė, D., Kazimianec, J. (2018), *The importance of sustaining secure ambience for cadets of the Military Academy of Lithuania via balancing emotions and perception in attaining accelerated second language learning and acquisition // Journal of Security and Sustainability Issues*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija. ISSN 2029-7017. eISSN 2029-7025. 2018, vol. 8, no. 2, p. 161–170. DOI: 10.9770/jssi.2018.8.2(4).

22. Jatautaitė, D., Kazimianec, J., (2018), *The second foreign language teaching at the Military Academy of Lithuania (on the basis of audiovisual method) = Antrosios užsienio kalbos mokymas Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje // Šiuolaikinės visuomenės ugdymo veiksniai = The Factors of Education in Modern Society: scientific journal*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija. ISSN 2424-6131. eISSN 2424-614X. 2018, t. 3, p. 259–268. Prieiga per internetą: http://lka.lt/lt/moksliniveikla/leidiniai/siuolaikines-visuomenes-ugdymo-veiksniai/download.html?id=1074;pdf_id=61818.

23. Kane, T., (2011), *Why our best officers are leaving?*, The Atlantic, January/February.

24. Kenneth, A., (1997), *The Postmodern Self; A Theoretical Consideration*, Quarterly Journal of Ideology, Vol. 20 p. 3–24.

25. Kerwin, W. T., (1978), *Values of Today's Army, Soldiers*.

26. King, E. L., (1972), *The Death of the Army, A Pre-Mortem*, New York: Saturday Review Press.

27. Kummel, G., (2006), *A soldier is a soldier is a soldier?!*, Handbook of the Sociology of Military, Italian Interuniversity Centre of Historical and Military Studies.

28. *Lietuvos karinė doktrina, Lietuvos kariuomenė*, 2016 m.

29. *Lietuvos kariuomenės vadas*, (2012), Lietuvos kariuomenės vizija.

30. Lindermann, T., Martin, L., (2006), The military and the use of force, Handbook of the Sociology of Military, Italian Interuniversity Centre of Historical and Military Studies.
31. Manigart, P., (2006), Restructuring of the Armed Forces, Handbook of the Sociology of Military, Italian Interuniversity Centre of Historical and Military Studies.
32. Marcuse, H., (1972), Counter-Revolution and Revolt, Beacon Press Boston.
33. Meade, H. J., (1977), Commitment to Integrity, Air University Review.
34. Merton, R., (1968), „Social Structure and Anomie“, Translation: in Merton, Robert. Social Theory and Social Structure. New York: Free Press: 185–214.
35. Moskos, C., (1981), Institution versus Occupation: Contrasting Models of Military Organisation, Department of Sociology, Northwestern University.
36. Nuciari, M., (2006), Models and explanations for military organisation, Handbook of the Sociology of the Military, Italian Interuniversity Centre of Historical and Military Studies.
37. Roales, J., Segura, A., (2010), Intergenerational Differences in Materialism and Postmaterialism Values in a Spanish Sample, International Journal of Psychology and Psychological Therapy.
38. Rothman, R. A., (1987), Working: Sociological Perspectives, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
39. Rukavishnikov, V., Pugh, M., (2006), Civil-military relations, Handbook of the Sociology of Military, Italian Interuniversity Centre of Historical and Military Studies.
40. Rukavishnikov, V., Pugh, M., (2006), Civil-military relations, Handbook of the Sociology of Military, Italian Interuniversity Centre of Historical and Military Studies.
41. Segal D., (1983), Change in military organization, JSTOR.

PECULIARITIES OF MANIFESTATION OF THE AMBIVALENCE TRAITS OF PROFESSIONAL IDENTITY OF AN OFFICER IN THE MODERN SOCIETY

Assoc. Prof. Dr. Dileta Jatautaitė, Paulius Balsys

General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Summary

The article analyzes the ambivalences of professional identity of an officer in the modern society and the features of its manifestation. Ambivalent values lead to a value conflict in the officer's professional identity. Institutional values stem from the military in how specific tasks are performed by organizations. Thus, based on the theory and empiricism, the authors of this article single out the ambivalence of an officer of the Lithuanian Armed Forces behind the principles of his/her professional identity chosen by the value poles of the modern society. The article analyzes the research and theory of the Lithuanian and foreign authors. The concept of the research is graphically presented in the problems and purpose of the work. The aim of the study is to reveal the features of ambivalence of a military person's identity through present officer's professional identity. The problem of the research is analyzed through the officer's professional identity that in terms of content consists of value orientations, when, in relation to the professional identity, an officer is forced to combine culturally essential values of the society and the military.

Keywords: ambivalence, self-realization, bureaucracy, identity.

AUTORIŲ LYDRAŠTIS

Autoriaus vardas, pavardė: Dileta Jatautaitė

Mokslo laipsnis ir vardas: socialinių mokslų daktarė, docentė

Darbo vieta ir pareigos: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Užsienio kalbų centras, docentė

Autoriaus mokslinių interesų sritys: psicholingvistika, glotoedukologija, edukologija, tradiciniai ir netradiciniai kalbų mokymo metodai ir metodologija, psichoedukologiniai kalbų mokymo ir išmokimo pagrindai

Telefonas ir el. pašto adresas: 8 5 210 3560; dileta.jatautaite@mil.lt

Autoriaus vardas, pavardė: Paulius Balsys

Mokslo laipsnis ir vardas: doktorantas, Lietuvos socialinių tyrimų centras

Darbo vieta ir pareigos: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, Kariūnų batalionas, kuopos vadas

Autoriaus mokslinių interesų sritys: karo sociologija, bendroji sociologija

Telefonas ir el. pašto adresas: +370 674 16 151; paulius.balsys@mil.lt

AUTHORS' COVER LETTER

Author's name and surname: Dileta Jatautaitė

Academic degree and name: Associate Professor, Doctor

Workplace and position: General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania, Centre of Foreign Languages, Associate Professor

Author's research interests: psycholinguistics, glotoeducology, traditional and non-traditional language teaching methods and methodology, psycho-educational basis in language learning and acquisition

Telephone and e-mail address: +370 5 210 3560; dileta.jatautaite@mil.lt

Author's name and surname: Paulius Balsys

Academic degree and name: PhD student

Workplace and position: General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania, Company Commander

Author's research interests: military sociology, general sociology

Telephone and e-mail address: +370 674 16 151; paulius.balsys@mil.lt